

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Η ΣΤΗΛΗ ΜΟΥ

Στόν αγαπητόν Θεοιστήν ἀργήσαμε ν' ἀπαντή-
σουμε γιατί διαβάσαμε καὶ ξαναδιαβάσαμε τὸ λυρικό
ἐπεὶ δὴ δὴς τὸ καλεῖ. Καὶ λέμε: ἂν τοῦ τὸ δη-
μοσιεύσουμε δὲ θὰ φανῇ ἄρα γὰρ ἡ προσπάθεια τῆς
μυήσεως γιὰ τὸν ἐλεύθερο στίχο, ἀπὸ τὸν γνωστὸν
Νεοέλληνα ποιητὴν, ὁ ὁποῖος προσπάθησε νὰ μᾶς τὸν
ἐισαγάγῃ ἀνεπιτυχῶς; Ἐπειτα τί σοῦ λένε ἐκεῖνες οἱ
χασμαδίες α-α, α-ε, α-ι, ὡς δυὸ συλλαβὲς λαμβανόμε-
νες εἶνε ἀνυπόφορες. Ἡ ἰδέα σου πολὺ καλὴ καὶ
ὁ λυρισμὸς ξεχειλίζει πράγματι, ἂν τοῦδινες ἄλλη
μορφὴ θὰ στεκόταν λαμπρά. Προσπάθησε! Γιατί ἔχεις
ἀληθινὸν ταλέντο.

Τὸ δίχως ῥίμα κομψότατο κ. Κς κς* ἐγκρίνεται. Τὸ
περὶ Σκίττο, ὅχι γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Ἐξώτερη συμ-
βολὴ μακριὰ ἀπὸ τὸ εἶδος.

Θς. Ρς. Ὅσο μᾶς εὐχαρίστησε μὲ τὰ καλὰ σου
λόγια, τόσο μᾶς ἐλύπησε μὲ τὴν λύπην σου· ἀλλὰ
εἶνε τόσο παιδικὴ, ὥστε θὰ εἶνε περαστικὴ γλήγορα.
Δὲν τίς πετοῦμε ὅμως στὸ καλὸν; λοιπὸν λίγο διόρ-
θωσα καὶ ποτὲ μὴν ἀποτείνω ἀπ' αὐθιγὰς σ' αὐ-
τὴν. Ὁ ἔρωτας πού φώλιασε στὴν καρδίᾳ σου θέλει
τραγοῦδι ἀγαπητὸ καὶ χαρὲς ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἔπειτα
ἔχεις καιρὸ νὰ τὸν κλάψης!

Νεοπτόλεμος χαίρει. Τὰ καλὰ σου ἀμαρτήματα
συγχωροῦνται καὶ... δημοσιεύονται· τὰ τραγοῦδιὰ σου
ἀρετὰ καλὰ.

Μὰ γιατί νὰ βρίσκεσαι σ' αὐτὴν τὴν ἡθικὴν κατά-
στασι, φίλτατε Ἀλ. Φράγκ., καὶ νὰ γίνεσαι στοιχεῖο
τῆς νύχτας; Δουλεύεις τώρα καλὰ τὸ στίχο βέλαια,
ἐπὶ τῆς τῶν ἀέρας, ἀλλὰ τραβᾷς στὰ μαῦρα καὶ τὰ
σκοτεινὰ διὰ μίαν καὶ τὰ πολυπλοκά. Ἐπειτα μίαν
ἐπιδρασίαν ἀπ' τὸ πολὺ διάβασμα φθάνουσα μέχρι μι-
νήσεως χτυπᾷ ὀσσημα. Δὲ λέει κανεὶς νὰ μὴ δια-
βάσουμε τοὺς ποιητὰς μᾶς τοὺς σημερινούς. Τοῦτο πρέ-
πει νὰ γίνεται ἀπλῶς γιὰ νὰ γυμνάζουμε τ' αὐτίμας,
τὸ μάτι μᾶς, καὶ νὰ μαθαίνουμε τὴν τέχνην. Ἐπειτα
νὰ τοὺς κλείνουμε ὅμως καὶ νὰ δημιουργοῦμε κατὰ
δικὸν μᾶς, πού νὰ μὴ μοιάζῃ καὶ νὰ μὴ θμιζῇ κανένα
ἀπ' αὐτούς. Μποροῦμε; ἔχει καλῶς. Δὲν μποροῦμε;
νὰ περιμένουμε γιὰ νὰ ὀριμασθῶμε. Τώρα λοιπὸν πού
γυμναστήκατε, κλείσε τους. Κι' ἄρχισε νὰ συλλογίσαι
μόνος πῶς θὰ γράψῃς ἅμα σούρθη ἢ ὄρεξις καὶ ἢ
ἐμπνευσις. Μὴ τὴν βιάζῃς ποτὲ καὶ μὴ βιάζεσαι.

Ὅπως γιὰ τὸ προηγούμενον δημοσιευθέν, ἦδη τὸ
ἴδιον καὶ γιὰ τὴν νέα μετάφρασί σου κ. Στᾶν σοῦ
λέμε ἐπὶ ἔχεις βρῇ καλὰ τὸ καλοῦπι τῆς μεταφρά-
σεως. Τὸ τρυφερώτατον τοῦ Landor θὰ δημοσιευθῇ
κι' αὐτό. Διάλεξε καὶ ἄλλα τέτοια διότι πετυχαίνεις
καὶ γυμνάζεις μαζί, δυὸ καλὰ ταυτοχρόνως.

Ἀπὸ τὰ δύο σου, πρόσεξε τὸ «Θρέμμα τῆς ἀμαρ-
τίας» καὶ διόρθωσε τὸ διότι ἔχει μόνον τ' ὄνομα· τὸ
ἄλλο σου ἔχει τὴν... ἀμαρτία κ. Τὸν. Πάλ. Δουλειὰ
ἀκόμα. Κ' ἔχεις δικηρὸ νὰ λὲς γιὰ τοὺς νέους πού
θελοῦν ὅπως-ὅπως νὰ ἰδοῦν τὸ ὄνομα τους τυπω-
μένο. Ἀς κάμουν «ἐπισκεπτήρια» κ' ἔτσι περνάει ὁ
καιρὸς!

Ἐιδύλλιον στὰ μαχαίρι' θὰ μποροῦσε τὰ τιτλο-
φορηθῇ τὸ δικό σου, Μάιε, ἀλλ' ἀκόμα δὲν ἔμαθες
νὰ φωνάζῃς· βλέπεις τὰ παιχιδάκια μόνο. Ἐχεις ὅμως
ἄλτις. Κ' ἔμελλε τὸ ἴδιο. Τὸ Ὀψολόγιον, φίλτατε
Ἀλκ. Στάμ., θὰ ἐστέκετο ἀλλοῦ ὅχι στὸ περιοδικόν
τῆς Μ. Ε. Ε.

Τὰ τραγοῦδιὰ σου Ἰω. Ρουμπ. δείχνουν ἐπὶ ὑπάρ-
χει μέσα σου κατὰ ποιητικὸ πού θὰ βγῇ χωρὶς ἄλλο
μὴ μέρα. Ὅσο γιὰ τὰ λοιπὰ πού λὲς, ὅλοι μᾶς ποιοῦς
λίγο, ποῖος πολὺ δὲν εἴμαστε στὴ θέσι μᾶς! Τὸ
ἔγγραφο ὑπάρχει· θέλει δουλειὰ καθὼς καὶ τὸ «παι-
δικὸν ὄνειρον», δὲν ὑπάρχει κυριολεξία καὶ δὲν βγαίνει
εὐκολὰ τὸ νόημα. Ἀπ' τὸ

Φθινοπωρινὸν φεγγάρι ἢ στροφῇ. . .
λύνω κ' ἐγὼ κατ' ἀπ' τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ
καὶ γίνωμαι ἕνα μὲ τὸ φῶς καὶ τραγοῦδω
καὶ λέω σὲ τραγοῦδιὰ τὰ ὄνειρά μου.
Κι' ὁ πόνος μου εἶν' ὅταν παίζωμιο βιολιοῦ
μὴ μελωδία τρεμάμενη; ἢ χαρὰ μου!

εἶνε πολὺ πετυχημένη καὶ ἀληθινὰ ποιητικὴ, ἀλλὰ
μπερδεύεται ἢ χαρὰ μὲ τὸν πόνο. Σὲ πολλοὺς βέ-
βαια συμβαίνει καὶ γίνεται κατὰ σπαρτακτικὸ τότε.
Αὐτὸ θέλετε νὰ πῆτε; Θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν καιρῷ
ἕνα ἀπὸ τὰ δικά σας.

Σητρωμένη. Πρῶτα-πρῶτα ἔλλαξε ψευδώνυμο
ἀδερφέ! Ἐπειτα πρόσεξε νὰ ἰδῇς

Ἐνα μονάκι μ' ἄφισες σὲ μὲ μιὰ ἀμφιβολία
πῶς ἐλπίδες μὴδῶδες μ' αὐτὸ καὶ πόση εὐτυχία
ποῦνταςαν ὅταν τ' ὄνειρον, ἐπέρασεν ὅταν τὸ γοργὸ
[τ' αὐτὸ!]

17 συλλαβές, 17 συλλαβές, καὶ ἐπὶ τέλους 19. Φυ-
λάξου ἀπὸ τὰ περιττά.

Ο ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Ὅταν ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ κάνει νὰ λαμποκο-
ποῦν κ' οἱ σωροὶ τῶν σκουπιδιῶν ἀκόμα, δὲν εἶνε
ἄσχημο νὰ πέργῃ κανεὶς τὸ μονοπάτι ἀνάμεσα στ'
ἀπόξερα σπαρτά, καὶ τὰ ἀγμάγκαθα καὶ νὰ πη-
γαίνῃ πρὸς τὰ σκουπιδία.

Τόχες παρατηρήσει καμμιὰ φορὰ πῶς καὶ τὰ
πυρρὸςτυχα καὶ παραπεταμένα πράγματα μιλοῦν
μὲ τὴ γλῶσσα τους, καὶ ἡ γλῶσσα τους γίνεται
εὐγενικὰ, πολὺ εὐγενικώτερη κ' ἀπὸ τὴ γλῶσσα
τῶν πυρρὸςτυχῶν καὶ πολυτιμῶν διαμαντικῶν.
Αὐτὰ ἔχουν καμμιὰ φορὰ καὶ στὴν ἔκφρασι τὴ
σκληρότα πού ἔχουν πᾶρξ ἀπὸ τὴ φύσι ἐνῶ τὸ
παραπεταμένο καὶ παραρριγμένο στὴν ἄκρη, ὅσο τὸ
παραπετατὸ τόσο μιλεῖ γλυκύτερα καὶ συμπαθη-
τικώτερα.

Ἐνῶ καθόμουν σὲ μιὰ πέτρα παράμερα ἕνα
ἀεράκι ἤσυχο φύσξε κ' ἀναστᾶτοσε ἕνα σωρὸ
μικρὰ ἀκαθόριστα προματᾶκια, τάκαμε καὶ στρι-
φογύρισα σ' ἕνα τρελλὸ χορὸ ἀπ' ὅπου ἀπ' τὸ μι-
κρὸ χωράφι κ' ἔπειτα τὰ σκόρπισε δεξιά κ' ἀρι-
στερά. Μερικὰ ἦρθαν κ' ἔπεσαν μπρὸς στὰ πόδια
μου, σὰ νὰ ἤθελαν νὰ μὲ σκανταλίσουν. Ἀνάμεσα
σ' αὐτὰ ξεχώρισα ἕνα κομματάκι μικρὸ ἀπόσχι-

Ἡ στέφισ τῆς Θεοτόκου

(Μουσείον Φλωρεντίας)

σμα χαρτιοῦ, τὸ χρῶμα του μαβὶ ἀνοιχτὸ εἶχε
ἀκόμα πιὸ πολὺ ξεθωριάσει· ἀπάνω του διέκρινε
κανεὶς μιὰ σειρὰ ἀπὸ φιλά-φιλά γραμματάκια
πού εἶχαν ἀπλώσει βρεμμένα, ἀπὸ τὴν ὑγρασία
τῶν σκουπιδιῶν καὶ ξεθωριάσει κ' αὐτὰ.

— Νάτην: μιὰ σκέψις· ἕνας πόθος πιθανώτατος,
ἕνα ὄνειρον, κάποιο σχέδιο, ποῖος ξέρει; ἔγινε; δὲν
ἔγινε; πέτυχε; ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο πού τάγραφε
νὰ γελάσει, νὰ κλάψῃ, νὰ ξενυχτίσῃ, νὰ ἀναστε-
νάξῃ, νὰ πετάξῃ ἀπ' τὴ χαρὰ του, νὰ σφίξῃ τὴν
καρδίαν του πονεμένη; Ὑψώθηκε, ὑπερηφανεύθηκε
ἢ ἐταπεινώθηκε καὶ ἐσύρθηκε παρακαλώντας καὶ
ἱκετεύοντας;

Σκόβω καὶ τὸ πέργω· ἔτσι καθὼς ἦταν: γιατί
νὰ τὸ συχαθῶ. Μήπως αὐτὸ θὰ εἶνε βρωμερώτερον,
ἢ παστρικώτερον, μήπως αὐτὸ θὰ μοσχοβολᾷ ἢ θὰ
σὲ χτυπήσῃ μὲ τὴν ὑπόχρα του, ἢ οἱ μικρὲς ἐκείνες
γραμμούλες οἱ τραβηγμένες ποῖος ξέρει μὲ τί, καὶ
μὲ ποῖο χέρι; Μπορεῖ νὰ βροῦμε μοσχοβολία με-
νεξὲ ἢ γιασεμοῦ, μπορεῖ νὰ μᾶς πᾶρξ καὶ ἀντι-
θεία ἢ δυσωδία καὶ νὰ μᾶς πνίξῃ ἢ βροῦμα.

Τὸ σηκώνω, τὸ ξεδιπλώνω καὶ τὸ ἀπλώνω ὅσο
μπορῶ καλλίτερα στὴν παλάμη μου. Ὁ ἀγαπη-
τὸς ἥλιος πέφτει καὶ φωτίζει μιὰ ζωὴ γραμμένη
σὲ δυὸ τρεῖς λέξεις. Ἡ φράσις οὐτε ἀρχίζει οὐτε
τελειώνει. Κόβεται τὸ τέλος τῆς, χάνεται ἢ ἀφί-
της, στίς ἀκρὲς τοῦ ξεφτυσμένου χαρτιοῦ. Λές
καὶ θέλει νὰ μοῦ δεῖξῃ ὅτι κατὰ παρόμοιο εἶνε
καὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ πού δὲ βρίσκει τὴν ἀρχὴ τῆς
κι' οὐτε ξεδιαλύνει τὸ τέλος τῆς.

Τὰ γραμματάκια φιλά, γυναικεῖα, ἀκανόνιστα,
κατέβαιναν ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιά. Τὶ
λένε οἱ γραφολόγοι καὶ γραφομάντις γι' αὐτὸν
τὸ χαρακτῆρα, δὲν ἔξρω· τοῦτο μόνον ἔξρω
πῶς τὸ χέρι πού τάγραφε θὰ ἦταν τρεμουλιαστό
τὴν ὥρα κείνη, ἢ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα θὰ ὑπέ-
φεραν, καὶ δυὸ μάτια ἴσως νὰ ἄψαν νὰ σταῇσιν.

δυὸ δάκρυα. Τόχον παρατηρήσει: ἀπάνω σὲ χαρτὶ
τὸ μόνο πρᾶγμα πού μένει περισσότερον κ' ἀπ'
τὸ αἷμα ἀκόμα καὶ δὲν ἐξαλείφεται ποτὲ κ' ἀφή-
νει σημάδια πού δὲν φεύγουν, εἶναι τὸ δάκρυ.

.....νῶ· κ' ἔχω τρεῖς μέρες δὲν σὲ εἶ.....
...δί μας κλαίει· μάθε θὰ τὸ πειάξ.....
...σκυλλί νὰ ἦταν....

ὁ Θεὸς θὰ σοῦ ..

ἔπειτα μιὰ γωνίτσα χαρτιοῦ μυτερὴ πρὸς τὰ κάτω
κ' ὕστερα τὸ κενόν, τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ αἰνίγμα.
Ἰδοὺ ἕνα ὄραμα. Πῶς τὰ θέλει κανεὶς τὰ ἄλλα κομ-
μάτια. Εἴτε πονῶ· εἴτε πεινῶ, ἔλεγε ἡ πρώτη
κομμένη λέξις τὸ ἴδιο κάνει· τὸ δεύτερον καμμιὰ
φορὰ εἶναι φρικτότερον γιὰ ὅσους τὸ ἔχουν πραγ-
ματικὰ νοιώσει: Δὲν τὸν εἶδε καὶ οὔτε θὰ τὸν
ἔβλεπε ποτὲ καὶ τὸ παιδί κλαίει καὶ θὰ τὸ πε-
τάξῃ σὰ νὰ ἦταν σκυλί· καὶ ἐπὶ τέλους ἔρχεται
καὶ ὁ Θεὸς στὴ μέση μεγάλος, δυνατός, φωτει-
νός, σὰν τὸ ἥλιο πού τὰ βλέπει ὅλα ἀπὸ ψηλά·
πού βρίσκεται παντοῦ ὡς καὶ στὸ σκουπιδία ἀκόμα,
ἀλλὰ πού δὲν κατορθώσαμε ἀκόμα νὰ τὸν κάνουμε
νὰ μαλακῶνῃ μιὰ καρδιά, νὰ τρέφῃ μιὰ φτωχέα
ἐγκαταλελειμμένη, καὶ νὰ γλυτώνῃ ἕνα παιδί ἀπὸ
πέταμα στὰ χωράφια!

Ἐορίξα μιὰ ματιὰ στὸ μακρινὸν σωρὸ μὲ τὰ
σκουπιδία. Ἄν ἀνασκάλευα μὲ τὸ βαβδί μου, δὲν
ἔχω ἀμφιβολία ὅτι θὰ βρῶ καὶ ἄλλα κομμάτια
τῆς ζωῆς πῶς σπαρταριστὰ ἀκόμα· καὶ δὲν ἔχω καὶ
καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι πάντα θὰ συναντοῦσα κάτω
ἀπ' τὴν χρυσὴν ἀκτίνην τοῦ ἡλίου τὸν πόνο, τὸ
κλάμα, τὴν χαρὰ καὶ τὸ γέλιο. Ἐκεῖνο πού εἶνε
σπάνιον νὰ βρῇ κανεὶς εἶνε ὁ οἶκτος καὶ ἡ συμπό-
νια Κι' ὅμως μ' αὐτὰ τὰ δυὸ θὰ μποροῦσε θαν-
νασία νὰ ξαναγεννηθῇ ἕνας κόσμος, ἔστω καὶ ἀπὸ
μέσα ἀπ' τὰ σκουπιδία βγαλμένος. Καὶ γιατί ὅχι
ἀπ' οὗ ὁ ἥλιος τὰ κάνει καὶ λαμποκοποῦνε σὰ
διαμάντια καὶ μπριλλάντια;

Ὅσο γιὰ τὸ κομματάκι τὸ χαρτὶ τί νὰ τὸ κάνω;
Σήκωσα τὸ χέρι ψηλά· τὸ κράτησα μὲ τὰ δυὸ
δάχτυλα ἔτσι γιὰ νὰ παίξουν μαζί του λίγες στιγμὲς
οἱ τελευταῖες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου πού ἔγερνε σιγὰ
σιγὰ καὶ πού τὸ ῥόδιον ἐξαίσιον κ' ἔπειτα σ' ἕνα
φύσημα ἔλαφρὸ τῆς αὔρας τ' ἄφισα νὰ ταξειδέψῃ
ὅπου τὸ πᾶν ὁ ἀνεμος. Τὸ φαιδρὸν ἔλαβε πάλι
στὰ σκουπιδία!

ΛΑΥΡΑΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

I

Κῆμα ξανθὸ οἱ ἀνδρόκαμποι κ' ἀναλωτὸ χρυσάφι
Κ' ἡ Γῆς, γὰρ μίαν τραγὴν γιορτὴν τὸ γλῆντι στολισμένη·
Μεσοῦρανα ὁ ξανθὸς θεὸς κερατὰ στήν Οἰκουμένη
Τὴ Νέα ζωὴ, χρυσὴ σπονδὴ, ἀπὸ θεῖο πειράφι.

Ἐλα ξανθὰ καὶ μεῖς, σ' ἄγνόν τῆς Φύσεως τὸ γιορτάσι
Τῆς Νιότης μᾶς ν' ἀδειάσουμε τὸ κροσσάτο ποτήρι,
Ποῖν σβύσει ἄρα ὁ τρελλὸς ἄρτος σ' ὄραϊο τὸ πανηγύρι
Ποῖν ἀρμενίσουν τὰ δναιρα κ' ἡ μπόρα μᾶς προφτάσει...

II

Δουλοῦδι τὸ κορμάκι σου, τραγοῦδι κ' ἡ ψυχὴ σου,
Καὶ στὸ ἀπαλὸ σου μέτωπο ἀντιλαμβάνει ἡ Πούλια.
Ἐλ Κόρη, μὲ τὰ κάλλεκα τοῦ κόρφου σου ζούμποῦλια
Ρᾶνε μου ἀπόψε τὴν καρδίαν πού ρεῖει στὴν ἀλή σου!

Μὲ τὸ κροσσὸν γελᾷ σου καὶ τὸ τρελλὸν ναζάκι
Ἐλα νὰ σβύσῃς μέσα μου κάποιο καυτὸ πού κροῖ
Καὶ μέσ' στὴν ἄκρη τοῦ γκορμεῦ πού συντριμμένον σκύβω,
Ν' ἀκούσω τὸν κελαιδισμόν ἀπ' τὸ φαιδρὸν ἀχελάκι.

Ἐσὺ σ' αἶ ἡ βρόση ἢ γάργαρα σὲ φροντωμένο δάσο
Κι' ἀγαπάμε τὰ Νιάτα σου τ' ἀπόσπια τους ἀπλάνουν.
Δέξου καὶ μὲ γονατιστὸ ἀπὸ καὶ νὰ ξεδιψᾷς
Ἐνῶ τὰ φεῖδια τοῦ Σέρβου θεὰ μὲ περὶζώνουν...

III

Τ' ἀνδρὶν κ' ἡ καρδοῦλα σου γλυκὴ τραγοῦδι ὑφαίνων
Μέσ' στὴ γιορτὴ τοῦ πρᾶσινο καὶ σπῆς χαρὸς τῆς λάμπης.
Καὶ διαβάτῃς πού ὁ Καυμὸς στέκεται νὰ γιορτάσῃ
Αὐτοὺς τοὺς θύμους πού ξανὰ τὰ χέουρβειν ψαλίζουν.
Χαμογέλα σου τ' ἀπῆλο κλαυδὸ καὶ Σὺ τοῦ γνέφεις
Μ' ἕνα ἄλικο καὶ μιστικὸ χαμόγελο σὰ ζελεῖ.
Κ' ἕνα πούλι πού ἔφτυνε ἀπ' τῆς Ἐδεμ τὰ λιμέρια
λαφροῦτὰ δλοῦρα σου καὶ κατὰ χρυφολέει σου.

Στοῦ Παραδείσου τὰ χλωρὰ χαλὰ λαφροῦτῶντας
Αἰθέρια, ἀντὶ προβάλλεις καὶ τὰ σμήνη τῶν Ἀγγέλων,
Κυκλῶνουν σε καὶ προσκυνοῦν μὲ βλέμματα σκυμμένα
Ἀς καὶ τὴν ἀκτὴν δὲν τολμοῦν ἀπὸ σου ν' ἀντικρύσουν.

ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΗΣ

Κον Κ. Α. Μόσχον Θεσσαλονίκη. Τὰ βιβλία:
1) «Πρακτικὰ ἔργα τοῦ ἐπικρατοῦντος φρησκτικῶς
συστήματος κτλ.» τοῦ W. Wilberforce. 2) «Ἐρμῆς
ὁ ξεροῦς ἢ οἱ ἐμπορικὲς ἐγκυκλοπαιδεῖαι κτλ. συγγρα-
φίστα παρὰ Ν. Παπαδοπούλου κλπ. (Βενετία 1815)
καὶ 3) «Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γυναικῶν» τῆς
Dora d'Istria κατὰ μετάφρασιν τῆς Αἰμλ. Γ. Σκου-
ρῆς εἰς τόμους δύο, πάντα δεδεμένα, ἐλήφθησαν καὶ
κατεχωρήθησαν ὡς ἰδιοῦσά σας εἰς τὴν βιβλιοθή-
κην τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ὑπ' ἀριθ. 1884, 1885
καὶ 1886 (δύο). Εὐχαριστοῦμεν θερμῶτα.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΕΤΩΝ

ΚΟΜΜΗΤΕΙΑ

BIBLIOTHEKAZ AΓΓΛΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΤΕΤΟΥ

ΔΩΡΕΑ Καρ. Λαζβή

ΗΜΕΡΟΜ. 29-9-18

ΑΡΙΘ. 93585

ΤΟ ΤΑΞΕΙΔΙ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΚΚΑΝ

Ἡ φιλοξενία καὶ αἱ ἀποκαλυψεις τοῦ Ἀμὴν-Κάμπλι.—Τὸ αὐτοκίνητον τοῦ Ἀβραάμ.—Εἶμαι ὁ Σουκρὴ μπέης!—
Τὸ μοξὶς στὴν Ἑδέμ.

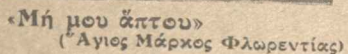
ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ Ο Κ. ΣΩΚΡ. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

κεῖται περὶ λέξεως μὲ ὀκτὼ ψηφία. Τέλος παρειή-

κεντα περί τριάντες μίλ δυτικά ψηφία. Τέλος παρηγορηστικά το επισημνηματικόν εις το οποίον επέλεξε η φρόδις.

“ Η εξ άποστάσεως όρασις. Όλα τα περάσματα τα οποία είδομεν έως τώρα έλαβάνον χρόνον διά της έπαφής ή της άμεσης γεννήσεως τοις μέντοιμν. Η αντίληψη όμως κενταλόσθησις έχει άδιστα διάσεος σχεδόν άπειροιστον. Το μέντοιμν τοί άδον Ferroul δημόζον της Narbonne άνεγχεόσανεν έξ άποστάσεως έν καταισχύει ένώνωσις τα σφραγισμένα σημειώματα και έβλεπε γεγονότα ουμβαίνοντα μακρόν.”

“ Ο καθηγητής Grasset έκούσε από το Montpelli εις τον άδον Ferroul ένα σημείωμα έλπιόσαντα σφραγισμένο, τον οποίον το έσωσετικό περικλείοντο ήτο από ήλλον κασιπείρου. Το σημείωμα το οποίον ήτο κλεισμένο από αυτόν τον τρόπον, έφερε δύο γαλκίους στίζους, μια λέξι ρωσική, μια γεμετική, μια ελληνική και τέλος της ημερομηνίας. Ο Ferroul άφήςας τον φακέλλον στο τραπέζιον του, έπήλθε εις το μέντοιμν, το οποίον κατοικείσε 300 μέτρα μακρόν. Αφού τούτο άποκρίμηψ, περιέγραψε εις ένα και ήμισυ λεπτόν τον φακέλλον και τα λοιπά περιγίμνια τοις σημειώματος και άνέγνωσε τούς δύο στίχους. Μή έννοον τάς άλλας λέξεις τών έζών γλωσσών περιωριόζη άλλάς, τα είπη της μορφή του. Grassel επάναψε τον φακέλλον του και έβλεβόσαν δι η έντελες άνήτοις. Το μέντοιμν τον άνέγνω

τος. Ἐν τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων δὲν δύναται βεβαιὰ καὶς ναί τοι βεβαίωσις, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ὅτι δύναται καὶ ναί τοι ἀποκλείω. Ἐν τοῖς συμβαίειν ἀποκλείω, ὅταν ἐνῇ μέντοι περιεργασίᾳ ἀντικειμένην τὸν ἀποκλείω ἐπὶ τὰς αἰσθησίας τῶν, ἡ περιεργασίᾳ τῶν μὴ εἶναι μόνον ὁρασίς τοι παρόντος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁρασίς οὗτος εἰπεῖν ἀναδοκιμῇ, μὴ ἄλλος ἴσως τοι μὲντοι δὲν βλέπει μόνον τὸν ὁρατόν αὐτοῦ ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐπιστολῇ καὶ δὲν ἀναγνωσκῇ μόνον, αὐτοῖς ὅτις ὁρᾷ, ἀλλὰ εἰσὶν καὶ τοῖς τοι παρὰ τὸν. Σὺ λαμβάνεις τὴν σκεπὴν τῶν εἰς τὴν στιγμήν τοι μορφοῦναι τὸ τοι πνεῦμα τῶν, εἰς τὴν στιγμήν τοι διαπνέωνται διὰ τὴν ῥοήσιν.

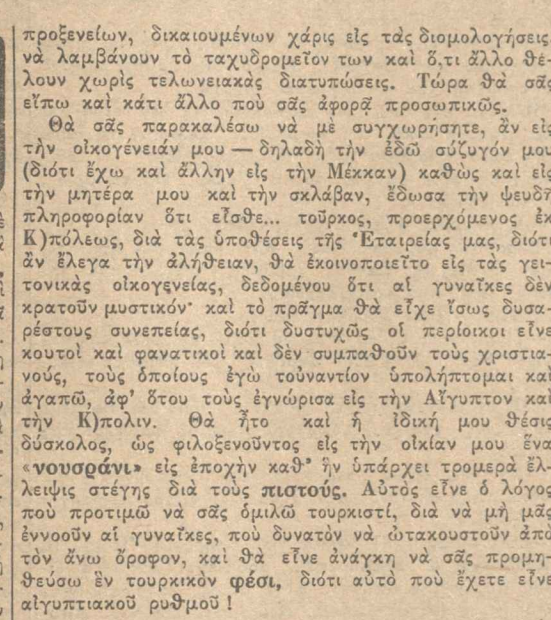
Καράβι, με τὰ κάτασπρα πανάκια, ἀγάλη-ἀγάλη
στὸ πέλαγος ἑανοίχτηκες τοῦ ἀπέραντου γαλοῦ,
κ' ἐγώ, ὀθλιμένος ρεμβαστής, στὸ θρημικὸ ἀκρογιάλι
ἀκολουθῶ τὸ δρόμο σου μετὰ τὰ φτερά τοῦ νοῦ...

Κι' αν στού γιαιού τὰ κύματα νά περπατώ μπορούσα,
--δπως τό'κανε ο ασύλληπτος τρελλός-- μου λογισμός--
μέ προθυμιά στήν ξενιτειά πὲ νά σ' ἀκολουθοῦσα,
γιατί μέ σέρνει σκλάβο σου τοῦ ἀγνώστου ὁ πλανημένος!

Λάμπει ἡ φωτιὰ μέσ' στὴ γωνιά· τὰ ξύλα σιγοτοίζουν
τὸ φῶς τοῦ λυχνοῦ ἐχλώμασε στὴ λάμπη τῆς φωτιᾶς,
καὶ τὰ ἐγγονάνα τὸν παπποῦ μ' ἀγάπη τρυφοῦν
νὰ μάθουν τί ἀπογίνηκε τοῦ μύθου ὁ βασιλεῆς...

Κι' άρχίζει ό γέρος σιγανά στά έγγόνια να διηγείται
μιά ιστορία άτέλειωτη κάποιου παλιού καιρού,
ώς πού σιγά τό πιο μικρό έγγονάκι άποκοιμάται
και νυσταγμένα κλίνουνε ματάκια από παντού!...

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

πιστεύουν μου, ελθ, αειδύμενος, και άνοιγει το άποκρυφτόν στόμα της, όπερ υμώσις έσθαι βάρβαρος. Τη κοράν αυτή έδωκεν εν τη κεράλῃ της ως τάβλαν· πρῶτον δίκων με 15 μικρά πιάτα—σκαπελάκια με γελανικία κααστεριόνα σκεπδόματα—έκαστον τῶν όποιων περιέχε και ἑν είδος μαγειρευμένου φαγητού τουρκικῆς μαγειρικῆς χωρίς να λείψη το απαραίτητον πιλάφι και τα σχετικά γλυκίσματα, κατάρια, μπακαλαβές, σμιγδαλέσις χαλβάς με άμυγδάλα, 1500 και ἑν ἄλλο πρακτικόν σύστημα τῶν άβρων να περιβρίσων σύγχρόνως το άδέσκατον, ώστε να λείψη το σούριον· ἔλαυν τῶν σεβιτιόρων και νά μη περιμένῃ νά σεβριόσθῃ ἔ πρόωγον.

Τον καταγορευμένον δίσκον παρέλαβε ὁ Ἀγν.Κ.Μ. π.λ. καὶ ἐποθέτησε ἐπὶ σοφρὰ ἐνὶ τῷ νῆον, αὐτὸς δὲ ἐστάθη κατέκει οὐθὺς καὶ συνήλπιε καὶ ἐπαρτήθη τῆς τιμωρίας. Ἡ γὰρ συμπεριφορὰ ἐπιβόλη καὶ ἐπαρτήθη ὁ ἔθνος ἀπὸ τῶν ἰδίων τῶν οὐλοδοσότητων. Παράκλησα οὖν ἤχτην τῶν Ἀγν.Κ.Μ. Κάρπλι κα μὲν συντροφεύει τὸ γέφυρα καθήμενος πληθόν μου, ἐκτόθεν δὲ ἀναστρέφεται τοῦ Ραμαζανίου, καθίστα το πᾶσι τοῦ δίσκου σκανδαλίζον ἐπὶ αὐτόν. Εἰς τὴν ἐνδελεχὴν παρατήρησιν μου μετὰ δόξης μου εἶπε «καὶ ἴδωκα δὲ φανερώσει εἰς ὅρας ἐτι δὲν τῆρὸ τοῦ Ραμαζανίου, ἀλλὰ παρ' ἐπιμένει, ὅχι μόνον ἀλλὰ καθίστα πληθόν σου, ἀλλὰ καὶ θὰ συμάρηται εὐχαρίστως τοῖς

Μέχρι της σήμερας αὐτὴ ὁ Ἀμὴν· Κἀκεῖ μὴ εἶχε ἀφ᾽ ἧτης τὴν ἐνδοκίμην πιστῶν μουσουλμανῶν ἐπαρμόζοντες εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ζῶντος τὰς διατάξεις τοῦ Ἀρσουλίου, πρῶτον δὲ τοῦτον δὲ ἦτο πολλὰ σκωτικὸν ἀπὸ τοῦ συμφορήτος τοῦ Προφήτου Μωάμεδ καὶ ἔξωθεν τοῦ ἐκ τὰρ ἐξ ἡμετέρας χῆματά, ὅπου ὑποτίθεται εἶναι εὐρισκόμενα οἱ ἰσλαμῆες τηρεῖται τῆς μουσουλμανικῆς νουθεσίας, οἱ ὅποιοι προσέχουσιν καὶ μὴ καταπίουσιν τὸν πόλεμον, μέχρις οὗτοι ἐλθῇ ἡ στιγμή μὴ ἐμπιπέρηται νὰ δεινύσινον (κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ μουνσούνου). Ἀλλ' ἡ πληροφοροσύνη του περὶ μὴ πρὸς τοὺς ραμαζανίου, μὴ οὗτο ἡ πρώτη ἀποκάλυψις τοῦ θρησκευτικῶν του ἀρχόν. τὴν ὅταν ἦτο

ήσυχος ή έκλειστος με πρόταξιν του, «άν θα του έλπιερά να του προσφέρει κάτι άλλων θαυμασίων...»
 κρεί, ελληνικής μάλιστα προέλευσης, το όστιον προ-
 ρηθείσται κρείστος από το μόνον υπάρχον έν Δέξδδαν
 μυστικόν κατλήσει, συγκαταλέγειται από άλλους. Τοῦτο
 οὐκ δημοσίως υπάλληλός και στρατιωτικός, και τι
 οὐς ἐπιστατιομένην ἐγκυρίους, κατλήσειον άντικειν
 κάποιον Έλληνα γέροντα παντοπώλην πρό 25 ετών
 έγκρατισμένον ή την Δέξδδαν, και εις το όστιον ο-
 μνημένην θάμηνες ελπίσθοντο έρροκυρήσειον από μω-
 ρικής είσοδου του 'παντοπώλητος του. Αι αποκαλί-
 κη του ήσαν έκτάκτως ενδιαφέροντος, διότι εις
 τους κοινωμικάς γώρας και προ πάντος ή την κοινότητα

ὁ προσκομιζόμενος ἀπαγορεύεται αὐτορρηξία ἢ ἐλ-
 γαγία καὶ χρῆσις ποτῶν, θεωρεῖται δὲ θάνατος
 ἐὰν μὴ πλὴν ἐξ «κρίσεως» οὐκ ἐνευνησμένῳ ποτῇ.
 Ὅταν εἴδῃ τὴν ἐκκλησίαν μου ὁ Ἄγιον· Κάρμλι ἐμί-
 λιασε καὶ μοῦ εἶπε: «οἱ κανόνες αὐτοῖ ἐνδεῖ διὰ τοῦ
 ὁρμηλικότητος καὶ τοῦ ἀδανείστου, ὅπως καὶ τόσαι ὁρ-
 μητικαὶ ἀνομιαί, τὰς ὅποιας ἐπιβέβηλουν ὁ ἐκμαρτα-
 λυνταὶ καὶ ὁ αἰτίου τίς διαίρεσις τῶν λαῶν. Ὁ
 ἐκλήβηεν περισσότερον ὅταν μανθῇ δὲ καὶ εἰς τὴν
 ἐκκλησίαν καὶ ἱερὰν μας Μέκκαν ἀποστέλλοντας κρυφί-
 ραζιαι οὐκον, ραξίης καὶ σαρμάνις, καταναλίσκου-
 σι τὰ μέγατα τῶν ἀνωτέρων ὁρμητικῶν μας ἀρ-
 γυῶν, διὰ τοὺς ὅπουτος ἀεὶ μὴ ὀνομάζω· φιλαί· εἰσα-
 γένται· εἰς τὴν Ἀγίαθον ἡμεῖς, τὴν εἰς ἡμεῖς ἡμεῖς

προφενείων, δικαιουμένων χάρις εἰς τὰς διωμολογήσεις
καὶ λαμβάνουν τὸ ταχυδρομικὸν των καὶ δεῖτε ἄλλοι θέ-
λου χωρὶς τελωνιακὰς διατυπώσεις. Τώρα θὰ σὰς
εἶπω καὶ κατὰ ἄλλο πὸν σὰς φέρω προσωπικῶς.

Θὰ σὰς παρακαλέω νὰ μὴ συγχωρήσετε, ἂν εἴ-
ναι ὁκνηροὶ τινες μου — δηλαδὴ τὴν ἐδοῦ σφύγων μου
(διότι ἐκείναι καὶ ἄλλην εἴς τὴν Μέκκαν) καθὼς καὶ εἰς
τὴν μητέρα μου καὶ τὴν σκλάβαν, ἔδωκα τὴν ψευδὴ
πληροφόρησιν διὰ ἐλθεῖν, τούτους, προερχομένους ἐκ
Κηπόλεως, διὰ τὰς υποθέσεις τῆς Ἑταιρίας μας, διότι
ἐν ἔλγει τὴν ἀλβανίαν, θὰ ἐκονομοῖσθαι εἰς τὰς ἐπι-
στάσεις ὁκογενεῶν, δεδομένου διὰ καὶ γυναικῶν ἐκ
κρατικῶν μουσικῶν καὶ τὸ πρῶτον θὰ εἶχεν ἴσως δια-
σέσωσεν ἀνεπίσπετος, διότι διασυνῶσι οὐ περίοικοι ἐν-
κοιτοὶ καὶ φανατικοὶ καὶ δὲν συμπαροῦσι τὸν χριστι-
ανόν, ἀπ' οὗτου οὐκ ἐγνώρισαν εἰς τὴν Αἰγύπτου μου
τὴν Κηπολάν. Θὰ ᾤτο καὶ ἡ ἰδιῇ μου ὕψει
δυσκόλου, ὡς φιλοθεσμοφῶν ἐἰς τὴν οἰκίαν μου ἔνα
«νουσφάν» εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὑπάρχει τρομερὰ ἀ-
λεφὴς στῆσις διὰ τοὺς πιστοὺς. Αὐτὸς ἐνὶ δὲ λόγῳ
ποῦ προτίμηα νὰ σὰς ὁρίσω τουρκικῇ, διὰ νὰ μὴ καὶ
ἐννοοῖσι καὶ γυναικῆς, πὸν δυνατόν νὰ ὁτακουμένον ἀπὸ
τόν ἄνω ὁρῶσαν, καὶ θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ σὰς προη-
γεσθῶ ἐν τουρκικῶν φρεσὶ, διότι αὐτὸ πὺν ἔχετε εἶνε
αἰγυπτιακὸν ρυθμὸν!

—Δὲν ἔχω καμμίαν δυσκολίαν νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὰς ὑποδείξεις σας, τοῦ ἀπήντησα, ἀν νομίζετε ὅτι διὰ αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐξασφαλίζονται ἡ ἡσυχία ἀμφοτέρων μας, ἀλλὰ νομίζω καλλιτέρεται νὰ τακτοποιήσω τὸ τακτικὸν τὰς ὑποθέσεώς μου καὶ νὰ ἀπελθῶ τῆς Ἀζερβαϊτζάνης.

Ἡ «Τσαφουράλ» δὲ μὴ γένοιτο, ποὺ ἀπὸ τὴν
θά μὲναιε μαζί μου, ὅσον καὶ ὅταν ἀπαύτου αἱ ἐργα-
σίαι, χωρὶς κανένα φόβου. Εἰς οὐδέν θὰ δώσῃτε ὑπα-
νοίας, ἀφ' οὗ καὶ οὐδεὶς τῶν δὲ ἐλαχίστων καὶ διασκο-
πιμένων χριστιανῶν σὰς γνωρίζῃ. Ἐγὼ μάλιστα σὰς
προτίπω καὶ ἐμπνευμένης τῆς εὐκαιρίας καὶ μεταβίβῃ
καὶ εἰς τὴν Μεκκάν, τῶρα ποὺ εἶνε ἡ περίοδος τοῦ
προσκυνητισμοῦ τῆς Καμπίας καὶ προσέρχονται τὸ σὰς
χιλιάδες ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους κανεὶς δὲ ἡμῶν
εἰς ἔξωθεν ἀνὴρ εἶνε ὅλοι μουσουμάνοι ἢ ὅχι, δι-
έχαστος ὁμίλει τὴν ὑπερηγὴν τὸν γλῶσσαν καὶ ἐν-
διαφοροῦσθαι ἐνδεδομένον. Ἐπομένως δὲ ἡμῶν
αὐτοῦ παρουσασθ' ἑκατέρωθεν δι' ὅλης εὐκαιρίας διὰ
ἐπισκευῆς τὴν γενέτειραν τοῦ Προφήτου μὲν. Ἐγὼ
δὲ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποφασίζω

ο ἴσιος πὰ σὰς συνδεδεσὺς καὶ πὰς ἐπὶ τῆς ἐκείνου μου δὲ
 ρόν σὰς καὶ σὰς διδῶ τον λόγον τῆς τοῦ μου δὲ
 πὸν θὰ σὰς συμβῇ τίποτε, οὐκ ἀποβῇ ἐξ ἐμοῦ, ἀλλὰ
 πὸν ἀγγέλου, προερχομένου ἐκ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἐποιοῦν
 γνωρίζω, εἰ συνδεδεσέναι οὐ δύναται μου εἰς τὴν Μι-
 χάαν καὶ τὴν Μεδωῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰς καὶ τοῦ ὁποῦν
 ἀγγιστοὶ τοὺς ὄνομα. Ὅπως οὖν ἐπὶ τῶν προσηγορευμένων εἰς
 τὴν Μιχάαν ἔχω καὶ ἄλλων οὐλοκένων, δηλαδὴ διὰ
 τῶν αὐτῶν, μένουσαν κατὰ τὴν ἀγορὰν εἰς τὰς μὲν
 ὤφραν μονοκατακλιν, ὅπου καὶ θὰ καταλύσεται ὁ
 ἀδεκακλιν, καὶ ὅπου, ὅθεν τοῦχος ἐκρίβηθαι ἐπὶ
 καὶ διδοί. Ἄνδ ἀγαπᾶς εἰς ὁ προσφύγι μὲς μὰς ἐπὶ
 τρέπει καὶ νοσησόμεθα μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν νομί-
 μου αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς οικονομίας μὲς ἀνοχῶν.
 Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν μεταξὺ μου ἐρίων καὶ διδόν-
 τοῦσέ μου εἰς εἰς διανομήν μου εἰς τὴν Ἀρσάβαν καὶ
 τὴν Μιχάαν διατηρᾶν μὴν οὐκ εἰς ἐκείνην πόλιν.
 Εἰς περὶ τὴν θὰ εἰς παρακαλῶν πὰς κρατῆσαι ἀπὸ
 αὐτοῦ ἐκρίβηθαι εἰς ἄλλαν σὰς τὴν ἐκείνου, διδοὶ ἄλλοι
 μόνον μου ἀν ὁ συμπαύσαι μου μὲδον κατὰ τὴν

Είχε το πρόσωπό του ταλαιπωρημένο έκφραση ειλικρίνειας και ο τόνος της φωνής του τοσοῦτον πειστικό τηγ, ὥστε ἡ ἀνελπιστή πράξις του να εἶχε τὴν καλλιστέραν ἀπήχυσιν εἰς τὴν πενήντην τοῦ κοιν. αὐτόν καὶ να οὐδετέρη ἀντίρρηση. Ἡ ἀνάγκη τοῦ να ἀπεκρίσθῃ διὰ τὴν μεσοπρόθεον 28 Νοεμβρίου 1914 ὁλαθὴ ἀμέσως, καὶ τότε διὰ νὰ προλάβῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήδων πρό της εἰς Μεξικὰν ἀναχωρήσας τὸν συνταξιούχον κοιν ἐκείνου, πρὸς ὃν εἶχαν γνωρισθῇ ἐπὶ τὸ ἀποκομίσαν (ὡς προηγουμένως να μείνουν 8-10 ἡμέρας εἰς Ἀθήδων) να ἀπογοῇ τὴν ἀνεπιθυμίαν συναντήσαν τὸν. Συνεπεί τῃ δὲ τὸν ἀνέκοιτο εἰς τὸ ἔθνος οὐκ οὐκ Μένες.

Τὴν 28 Νοεμβρίου 1915, τὴν χαρτὴν ὡς καὶ
 ὁλοσ γονατισμὸν ἀνεμένε βρωμὴν τὴν οὐλὰς τοῦ Ἀγίου
 Κηρύττι καὶ πλείονος εἰς τὴν ἀρρώστιας βροχίτι
 φέρων χασοτὶ δύο περὶ φασγάνικα καὶ βραχὺκα
 πολεμικὸν ὅλων ἀνθρώπων εἰς τὸν ὕμνον τοῦ, ὅ
 καὶ πλείονος γιγαντῶν σπερμεινὸν μὲν ἐν περὶ
 τοιμολογίᾳ εἰς τὴν μεσπν.

Ἐκτὰ τὴν τῆς χαρτὴν ἦσαν πορτμενὸν ὅ
 ζωντὶς δύο πλείονος ἰκὴν καὶ καὶ ὑποδριὰ, ἀνο
 καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα καὶ ἀρετὰ εὐρύχωροι, ὡ
 πὲρ περιλάβων ἀνὰ δύο ἀνθρώπων παραλλήλως
 πλεμεινὸς ἡ καὶ χαρτμενὸς σταυροπόδι.

Ἡ χαρτὴν ἦτο τὸ πλείονος μὲν τὸ ὅτιον δὲ ἐκ

νιμας το ταξίδι της Μέκκας, οι κόφαι ήταν οι χαρτι-
νες πρώτες θέσεις και οι βεδουίνες οι πάλαιους. Το
μέσον αυτό το χρησιμοποιούμενον από τους μεταβαίνον-
τας εις την Μέκκαν ειδικώς προσκυντάς ἐπαινεήθη
ἀπὸ τὸν Ἄμιν Καμίλι, διὰ περιστοτῆραν ἀφάρειαν
καὶ ἀνεκτὴν ἰσχύον. Ὁ ἴδιος κατὰ τὰς συχνὰς μετα-
βάσεις του εἰς την Μέκκαν ἔπνευ ἔπνον ἢ δρομάδα
καὶ ἔσθαιεν αὐθυμῶν.

Πράγματι, τὸ ἐνὸς τὸ φορητὸν κλωβὸν ταξιδιών μου, ἐκτός τοῦ δτι με ἐφορῶντα ἀπὸ τὴ πύρινα βέλη τοῦ ἀραβικοῦ ἡλίου καὶ τὴν ἀκόνην, καὶ θὺς καὶ τὰ περιεργὰ ἐλέμηματα, μὴ ἐξηφάλλετο καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀσφαλτοῦ κατόπτευσι, διὰ μέσου τῶν ἀνοικτῶν μερῶν, τῶν καθ' ὁδὸν καὶ πέραν ἐκτυλούμενων περιέργων σιγηνῶν, ἐλαδολοι μὴ παρῆλθι τὴν μοναδικὴν εὐκαιρίαν νὰ ῥῆσαι τὴν ζωὴν... πουμερικῶς κυττάζοντας τὸν κόσμον διὰ μέσου τῶν ὅλων φορητῶν ἀνοικτῶν.

Ἐπὶ πλέον τοῦ ἐντός τοῦ κοφίνου **ραγάτι** μετὰ τοὺς λυκιστικῶν βάρους τῆς καμφίλου κάμνει τὸν ταξιδιώτη τὴν καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν νήπιον (καὶ εἰπομεν δὲ οὐ προσκυνητὰ θεωροῦνται νεογέννητα βρέφη...) λυκιστίζομενον ἐπὶ τῇ κοίτῃ καὶ ἀνὰ τὸν καταβάλλοντα ὕπνον, δὲν κινδυνεύει νὰ κυλισθῇ εἰς τὴν γῆν, -ὅπως συμβαίνει συχνὰ μετὰ τοὺς προτιμῶντας τὴν θριαμβευτικὴν θέσιν τοῦ σαμαριῶ, -ἀλλὰ τὸν... παίρνει μισὰ χαρὰ χωρὶς νὰ τὸ ἐνοήσῃ...

Ἐκτός τοῦ συστήματος τῶν διπλῶν κορινθίων ὑπαρ-
χει καὶ τὸ ξύλινον φορεῖον, εἶδος κιβωτοῦ, ποῦ φορ-
τῶνεται ἐπὶ δύο καμήλων, τῆς μιᾶς ὀπισθεν τῆς ἄλ-
λης, ὅπερ ὅμως εἶνε ὀλιγώτερον πρακτικόν, ὡς δυσκο-
λοχυβέρητον.

Τὰ παντὶς αὐτὰ μεταφορικὰ μὲς τὰ ὅπου ἐξαρρηκομένη οὖν ἡ Ἀβραὰμ, δταν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπῆλθεν ἐκ Μεσοποταμίας εἰς τὴν Ἀγιογην καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ οἱ οἱ Πατριάρχαι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ο Ἀαρὼν ἐκ-Πρασί, δταν ἔκμει ἐκ Βαβυλῶνς διὰ μέσου τῆς Ἀβραὰμ το εἰς τὴν Μεσηκογην ἐρῶν ταξιδίον του καὶ τοὺς Σουλτάν, διὰ ἐξελόκον ἴσθμιον διὰ χρησημοποιούνται: ὁδὸν ἀπάρων, ἐκ ὁπῃ συνδύνανται μετὰς Θρησκευτικὰς τῶν παρὰδδοσι καὶ μετὰ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν το Προφῆτου τῶν, ὁπῃ ὁρχίζετο το σταδίον του ὡς ὑπερήτης, ντεβέρτζε» διὰ λαοὺ ἡ κήρυξις διὰ βασιλεύει τὴν Νεστᾶδόων καὶ δταν ἀκούη το αυτοκτονίαν διὰ εἶνε κοινῆς χρήσεως μεταξύ τῶν ἀγρίων τῆς Ἀερμῆς.

[illegible]

Εἶπε πάλιν καὶ ἐγένετο ἐν τῷ αὐτοῦ αὐτὸς ἐν
τοῖς ἔσχατοις ἐπὶ τῷ ἔθνεϊ ὁ ἀποκρινόμενος. Σουκο-
μπεῖα τὸν ὅποιον ὁ βλασφημῶν βεδούειν ὑπεθέλει
γελᾶσθαι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ περιουσίας καὶ ἐν πλῶ-
τατιν χερσίν· σύμβολον πίστεως· ἐν τῇ πίστει, ὅτι
ὁ Τοῦρκος ἀπὸ τοῦ χανὸς πρὸς προστάτην τοῦ στρατοῦ
ἰθαγένει, ἐκ τῆς κληρονομίας τῆς χώρας, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἀγα-
γικὴς συνειδητοῦν μὴ τὴν συστάσει πρὸ προβλε-
πτικῶν ἂν καὶ κατὰ συμβεβηκότων αὐτὸν ἂν
περιποιεῖται τὸν δυνάστη καλλίτερον, ἐκ ἀνθρώπου
μεγάλου περὶ τὴν ἐκ Κιπρῶτος, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐκεί-
της συνειδητοῦς τιμῆς τοῦ ἀγνώστου, τὰ ῥήματα
ἐν ἐλπίδι γενναϊοτάτην πιστεῖ! Οὐδεμία ἀλλὰ ἐπὶ
εἰς τὴν ἀρτίαν γλωσσῶν εἶπε τὸν προστάτη· εἰς
τοὺς ἀραβὰς καὶ οὐδεμία μουσλὴ ἤγει τὸν ὅποιον γλυκ-
καὶ τοὺς συνκρατεῖς, ὅσον ἡ λέξις πιστεῖ! Ἐγένετο
πρὸς θένοντας καλλίτερον παντός ἄλλου τὴν ἀδυνα-
μίαν τὴν ἀρτίαν καὶ τὴν ἐξουσιασθεὶς θαυμαστικῶς
εἶπε ὁ προστάτης Μουαμέτ, ὁ ὅποιος εἶπε βεβαίαν ὅτι
θα ἀπετύχωνε εἰς τὸ προσήκον τὸν κληρὸν ἀνδ-
ρῶσθεος εἰς τοὺς αὐμπαντοῦτας τοὺς βεδούους ὁ
πιστεῖς, οὐκ ἔν τῇ ὑπακοῇ τὸν εἰς τὰ κτήνη θαμνίσ-
τον, τοὺς ποταμολέων ποταμούς, τοὺς θιναιεὶς
καρπούς, τοὺς ἐσπερεῖς ἡ ἀνθρώπος χώρα καὶ τὰ
ἀνθρώπων ὑπαισθητοῦς γυναικας εἰς τὴν μουσουλμαν-
τὴν· ἔσθι.

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

(*Ανελευθέρ)

1244/3 337 337

ρηλοῦ βουνοῦ, καὶ κάτω, στὰ ριζά, μαζεμμένα
θῆ τῶν Καθροισλητῶν, στριμωγμένα καὶ προ-
ξ, μὲ μιὰ θρησκευτικὴ εὐλάβεια, στὰ λόγια τὰ

Κ. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΑ

ΦΡΑ ΑΝΤΖΕΛΙΚΟ, Ο ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Φρά 'Αντζέλικο

Μόνον αν παραδεχθώμεν, ότι ο Γκουίντο ντὰ Βίκκιό ο εὐρηκὴς καὶ ἀγνὸς ζωγράφος τῆς πρωΐμου 'Αναγεννήσεως, ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρά 'Αντζέλικο (ὁ 'Αγγελικὸς ἀδελφός), ἦτο θεόπεμπτος διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ διὰ τῆς ζωγραφικῆς τὴν προσευχὴν, θὰ δυνήθωμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν μυστικοπαθὴ τέχνην του καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν

ἀρρητον γοητείαν καὶ τὴν εὐτυχίαν ποὺ προκαλοῦν τὰ ἔργα του. Μία ἀφοσίωσις εἰς τὸ θεῖον, μία ἀγνότης καὶ μία πεποίθησις εἰς τὸ θεῖον, ἐδίδαν πτερὰ κατάλευκα, ὥσαν περιστρώων, εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν του ψυχὴν.

Ὅταν ἀνεγίνωμεν τοὺς 'Αγγέλους του, τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον μᾶς γεννᾶται ἡ ἰδέα ὅτι αὐτὰ τὰ μυστηριώδη καὶ ἀθώρητα πνεύματα δὲν εἶναι ξένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Φρά 'Αντζέλικο. Ἐξῆσε μεταξύ των, ὑπὸ τὸ καλοκάγαθον καὶ εὐμενὲς βλέμμα των, καὶ εἶνε πραγματικὰ αὐτὰ τὰ ὁράματα εἰς μίαν οὐρανίαν πραγματικότητα. Μόνον ὁ 'Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ασίζης ἐξῆσεν εἰς τὴν γῆν τὸσον ἀγνὴν καὶ ἄκακον ζωὴν. Καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἦτο τὸ καλλιτεχνικὸν ἔργον ἴσον πρὸς τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου του. Ἡ πίστις του τοῦ ἔδωκε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων καλλιτεχνικῶν μορφῶν τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Ὅταν ἐξωγράφισε τὰς εἰκόνας του ἢ τὰς τοιχογραφίας του ὁ «Μακάριος ἀδελφός 'Αγγελικὸς» ὅπως τὸν ὠνόμαζον ὅσοι ἐζούσαν μαζὺ του, ἐζούσε τὸ εἰκονιζόμενον θέμα. Ἐχυνε θερμὰ συντριβὴς δάκρυα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναπαράσῃ τὸν Χριστὸν σταυρικὸν μαρτύριον τοῦ Θεανθρώπου καὶ ἐζούσεν εἰς μίαν ἀγαλλίασιν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναπαράσῃ τὸν Χριστὸν γαλανόφθαλμον, χρυσόκοιτον, λευκόν, ὡς τὸ κρίνον τῶν ἀγρῶν, θριαμβεὺς τὴν καθήμενον ἐν δόξῃ ἐν μέσῳ ἱριδοχρῶμων νεφελῶν καὶ χρυσακτίνων φωτοστεφάνων.

Δὲν παρεδέχετο ὅτι εἶχε κάποιο καλλιτεχνικὸν τάλαντον. Ἀπλῶς ἐνόμιζεν ὅτι ὑπηρετεῖ καὶ δοξάζει τὸν Θεόν. Ἀπόκοσμος, μὲ μίαν θείαν γαλήνην, ἀφοῦ ἐτελείωνε τὰ ἀριστουργήματά του ὡραῖα, ὡς μία εἰλικρινὴς προσευχὴ, ἐξεκουράζετο εἰς τὸ μικρὸν ὀλόλευκον καὶ πανάγιον κελλίον του, καὶ ἀκουμβῶν εἰς τὸ διάζωμα τοῦ περικλύστου κήπου τῆς μονῆς, εὐχαριστοῦσε τὸν Θεὸν διότι ἔκαμε τὸσον ὡραῖον τὸν κόσμον, τὸσον θελκτικὰ τὰ ἄνθη, τὰ πτηνὰ χαρούμενα καὶ τὸν οὐρανὸν καταγάλανον.

Μὲ ὅλην αὐτὴν τὴν πίστιν του πρὸς τὸν Θεὸν ἄνευ ὑστερικῶν μυστικισμῶν, τὰ ἔργα του αὐτοθρομήτως ἀνεπήδαν, ὡς τὸ νερὸν τῆς πηγῆς, ὡς τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων.

Οὐδέποτε ἤθελε νὰ διορθώσῃ, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας, τὰ ἔργα του.

— Ὁ καλὸς Θεός, ἔλεγε, τόσω μοῦ ἔδωσε νὰ κάμω.

Καὶ ἔκαμε πάρα πολὺ, ἰσοζύγιζε τὰς γραμμάς του καὶ ἐμοίραζε τὰ χρώματά του εἰς τοὺς πίνακας του, τὸσον ὅσον δὲν ἄφηνε νὰ φαίνεται ἡ προσπάθεια του.

Ὁ Φρά 'Αντζέλικο ἐγεννήθη εἰς τὸ Βίκκιό μίαν μικρὰν ὠχυρωμένην πόλιν, ὅπως ἦσαν τότε, τὸν Μεσαίωνα, αἱ περισσότεραι Ἰταλικαὶ πόλεις. Οἱ πόλεμοι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦσαν σπάνιοι. Θρησκευτικαὶ ἐριδες ἐχώριζον τοὺς κατοίκους μίᾳς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως. Ὁ Πάπας ἐμάχετο μὲ τὸν 'Αντιπάπαν. Ἐν τούτοις ἡ εἰρηνικὴ ζωὴ τοῦ μοναστηρίου ἔστυρε τὸν μικρὸν Γκουίντο. Δὲν ἔχομεν καμμίαν μαρτυρίαν ἂν ἐμαθῇτευσεν εἰς τινα ζωγράφον, ἢ μόνος του εἰς τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ Μοναστηρίου ἀνέπτυξε τὴν ψυχὴν του εἰς τὴν τέχνην. Τὸ δεύτερον φαίνεται μᾶλλον πιθανόν. Τόσον ἡ τέχνη του εἶνε ἀγνή, εἰλικρινὴς, ἀνεπιτήδευτος, μὴ ζητοῦσα νὰ ὁμοιάσῃ μὲ κανένα.

Γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ χρονικά τῆς μονῆς τῶν Βενεδικτίνων τοῦ Φιέζολε, τοῦ μαγευτικοῦ προσαστείου τῆς Φλωρεντίας ὅτι εἰκοσαετὴς ὁ Γκουίντο

καὶ ὁ ἀδελφός του Βενεδικτὸς ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν μονὴν αὐτήν. Ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ἐστάλησαν εἰς τὸ Κορτόνα διὰ νὰ διανύσουν τὸν κανόνα τοῦ δοκίμου μοναχοῦ. Ἐκεῖ εὐρίσκομεν καὶ τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Φρά 'Αντζέλικο.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέστρεψαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιέζολε ἀλλὰ ὅλον τὸ τάγμα ἐξεδιώχθη λόγῳ πολιτικῶν διαμαχῶν καὶ μετ' αὐτοῦ ἔφυγε καὶ ὁ Φρά 'Αντζέλικο. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦς ἐπέστρεψαν, λόγῳ συνθηκολογήσεως τῶν δύο διαμαχομένων παπῶν Γρηγορίου τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ τοῦ Μαρτίνου τοῦ πέμπτου.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀρχίζει τὸ σοβαρὸν μέρος τῆς ἐργασίας του.

Ἄν ὁ Χριστιανισμὸς ὀφείλει εἰς τὸν Φρά 'Αντζέλικο τὴν τόσῃν ἀγνὴν καὶ θερμὴν ἀναπα-

Τὸ παιδίον Χριστὸς
[Ἄγ. Μάρκος Φλωρεντίας]

Ὁ Εὐαγγελισμὸς

[Πινακοθήκη Περούτζιας]

Ἡ στέφισ τῆς Θεοτόκου
[Ἄγ. Μάρκος Φλωρεντίας]

ράστασιν τῶν θείων ἐπεισοδίων τῆς πίστεως, ἡ ἀναγέννησις ὁμοῦ ὀφείλει εἰς τὸν ἀνεπιτήδευτον ζωγράφον, ὅτι συνέδεσε τὴν Μεσαιωνικὴν τέχνην πρὸς τὴν 'Αναγέννησιν, ἔδωκεν ὥσθιν ἡ ὁποία ἐκαρποφόρησε τὸσον εἰς τὴν ἐποχὴν του.

Ἐλευθέρωσε τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς συμβάσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μόλις ἐφάνησθαι ὁ Γκουίντο καὶ ἔδωκε μίαν ἐλευθερίαν, ὁδηγοῦσαν εἰς τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔργα του φαίνεται ἡ ἀπελευθέρωσις του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ παρελθόντος, ἡ ἐγκατάλειψις τῶν παραδόσεων, ὅσον καὶ ἂν εἶναι νοντο ἀπαραίτητοι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἡ ἀτομικότης τοῦ κανονικῶς ἐξεπαιχθέντος μέλου εἰς τὴν μόνωσιν καὶ τὴν προσευχὴν τοῦ μοναστηρίου. Ξένος πρὸς τὰς τριγύρω του διαμάχας, ἀποκορῶν μετ' ἀγαθότητος καὶ ταπεινότητος, τὰς προσφερομένας διακρίσεις καὶ ἀξιώματα, ἀφωσιώθη εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν τέχνην συγχύων τὸσον πολὺ τὰ δύο αὐτὰ πράγματα ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ ξεχωρίσῃ τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὸν καλλιτέχνην.

Ὅλη του ἡ εὐτυχία καὶ ἀπόλαυσις μετὰ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν τέχνην, ἦτο ὁ θαυμασμός του πρὸς τὴν φύσιν. Ὁ θαυμασμός αὐτὸς ἦτο καὶ μὴ μελέτη τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Μία χωρικὴ γαλουχοῦσα τὸ τέκνον τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς φύσεως ἦτο διὰ τὸν Φρά 'Αντζέλικο μὴ ἐνδοσκοπικὴς τῆς παρθένου μὲ τὸ θεῖον βρέφος. Πρὸ τοῦ Φρά 'Αντζέλικο ἡ παράστασις αὐτὴ ἦτο ξηρά, ἀνπαρκτος καὶ δύσμορφος, ξύλινον ἄγαλμα! Τὸ χέρι τοῦ Φρά 'Αντζέλικο παρέστησεν ἕνα Χριστὸν ἀληθινόν, λάμποντα ἀπὸ κάλλος.

Εἰς τὴν ἀρχὴν φαίνεται ὅτι ἐξωγράφεν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν φαντασίαν του, φοβούμενος νὰ μελετήσῃ καὶ ἀποδώσῃ πραγματικὸν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, κατόπιν ὁμοῦ φαίνεται ὅτι ἐμελέτησεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ δὲν ἐδίετσε νὰ δώσῃ, ἂν καὶ ὑπὸ τὸν φανκὸν τοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἀνθρώπινους χαρὰς εἰς τὰ ἔργα του. Ἐκεῖ ὅπου ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν φαντασίαν του ἀλλὰ καὶ τὴν μελέτην του εἶνε ἡ φύσις. Τὰ τοπία του, ὅπου πλανῶνται οἱ 'Ἅγιοι του καὶ μετ' ἐλαφρὸν βῆμα ἐγγίζουσιν τὰ θεῖα καὶ ἀγγελικά πρόσωπα τῶν συνθέσεών του, εἶνε ἡ μαγευτικὴ Ἰταλικὴ φύσις καὶ ἰδίως ἡ παρὰ τὸν 'Ἄρνον ὡραία χώρα. Τὰ τοπία τοῦ Φιέζολε εἰς τὰ ὅποια δὲν ἐφθάνεν ὁ ὀρυμαγδὸς καὶ ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἦσαν οἱ τόποι ὅπου ἐσκηνοθετοῦντο αἱ θείαι παραστάσεις του.

Πεντηκοντούτης ὁ Φρά 'Αντζέλικο ἀφῆκε τὸ Φιέζολε ἀκολουθῶν ταπεινῶς τὸ τάγμα του, καὶ μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ 'Ἁγίου Μάρκου. Τὸ μοναστήριον αὐτὸ ἦτο σκεδὸν ἐρείπιον. Ἀλλὰ ὁ Πάπας Εὐγένιος προσεφέρθη νὰ τὸ ἀνοικοδομήσῃ καὶ ὁ Φρά 'Αντζέλικο ἀνέλαβε νὰ τὸ διακοσμήσῃ μετ' αὐτοῦ τοιχογραφίας α φρέσκου. Δυστυχῶς πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς τοιχογραφίας του ἐβλάβησαν ἀνεπανορθώτως, ἀλλὰ ὅ,τι μένει δίδει ἰδέαν τῆς ἀμύνης εἰς τὴν ὁποίαν ἐφθασε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὁ Φρά 'Αντζέλικο μετέβη εἰς τὴν Ρώμην ἐπ' ὀλίγον, προσκληθεὶς ἀπὸ τὸν Εὐγένιον, διὰ νὰ

κοσμήσῃ ἐν παρεκκλήσιον τοῦ Βατικανοῦ. Δυστυχῶς τὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ εὐσεβοῦς ζωγράφου κατεστράφησαν. Ἐκρημνίσθη καὶ ἀνφοδομήθη τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο.

Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς τὸ Ὁρβιάτι διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ τὰ ἔργα του αὐτὰ ἀπωλέσθησαν.

Τὰ ἔργα τῆς ἐν Ρώμῃ διαμονῆς του εἶνε τὸ ἀπόγειον τῆς τέχνης του.

Σχεδὸν ἐξηκοντούτης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Κατόπιν αὐτοῦ ὑπάρχει ἱστορικὸν χροῖμα εἰς τὴν ζωὴν του. Δὲν γνωρίζομεν τί ἀπέβηκεν. Ἰσως ἐπέστρεψεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Φιέζολε, ἀλλὰ κατόπιν ἐπανήλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1455 εἰς ἡλικίαν ἐξήκοντα ἔξι ἐτῶν. Ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Βενεδικτίνων καὶ τὸ ἐπιτάφιόν του συνέδεσεν ὁ ἴδιος ὁ Πάπας.

Τὸν Φρά 'Αντζέλικο δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ τὸν κατατάξῃ κανεὶς. Εἰς τὴν πρωΐμου ἀναγέννησιν εἶνε ὀλίγον. Τόσον πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν συμβατικὴν τέχνην, δύο δεσμοὶς τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ λύσουν ἐντελῶς οἱ καλλιτέχναι τῆς πρωΐμου ἀναγέννησεως.

Ἀφῆκε τὴν ψυχὴν του, μίαν ψυχὴν ἐκστατικὴν, ἄνευ ὑστερισμῶν, νὰ πετάξῃ εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ ἰδεώδους καὶ εἰς κάθε ἐπιστροφὴν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε εἰς τὸ εἰρηνικὸν μοναστήριον τοῦ Φιέζολε, εἴτε εἰς τὴν πολυθρόνον καὶ πολυτάραχον ζωὴν τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης, παρέδιδεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν θείαν ζωὴν τὴν ὁποίαν πολλοὶ ὀνειρευόμεθα, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν υλοποιήσῃ μὲ μεγαλύνεαν ἀληθοφάνειαν καὶ πίστιν.